

SANITAT, HIGIENE I ALIMENTACIÓ A LA PRESÓ MODEL DE BARCELONA ENTRE 1914 I 1922

Oriol JUNQUERAS VIES

Departament d'Història Econòmica de l'Universitat Autònoma de Barcelona

Introducció

En aquest treball ens proposem analitzar la situació higiènica i sanitària de la Presó Cel·lular de Barcelona (la Model) entre 1914 i 1922. Un període que a Catalunya es caracteritza, a nivell polític i social, per una conflictivitat extrema; i a Europa, pel que fa a la història de la salut, per les grans campanyes d'higiene i salut social que dominen la primera meitat del segle XX.

Des de l'inici del procés d'industrialització i urbanització, les condicions de vida de les noves masses proletàries es van deteriorar, respecte a les que eren pròpies del seu entorn rural original. Però, tot sovint, en lloc de procurar una millora en les condicions de treball i d'habitatge, les classes dirigents es van limitar a veure els pobres com un reservori de malalties. A la segona meitat del segle XIX, a Barcelona (com a d'altres llocs d'Europa) es van realitzar esforços per millorar les condicions higièniques. L'Eixample (projectat per Cerdà), la creació d'una xarxa de clavegueram subterrani (reclamada per García Faria), l'impuls a la distribució d'aigua corrent i la construcció d'un nou edifici penitenciari (que havia de ser modèlic), en són quatre exemples prou evidents. Però, els resultats no eren sempre tan ràpids i eficients com alguns desitjaven.

Segons un testimoni de l'època¹, la Presó Cel·lular de Barcelona (la Model) era un reflex fidel del seu entorn. Un entorn ocupat per solars buits -plens d'herbes i escombraries-, cases baixes i barraques de fusta i de llauna rovellada. Cases i barraques pobres, brutes, sense vidres, amb cordes d'estendre on s'hi eixugava roba miserable, apedaçada amb totes les

¹ CAPDEVILA, Lluís: De la Rambla a la presó; Editorial La Paraula Viva, Barcelona 1975.

coloraines. Mentre pels carrers passejaven homes bruts, dones brutes i nens pàl·lids. Tot plegat, un conjunt força trist i depriment que constituïa l'antesala de les misèries i brutícies que els presos trobarien a la presó - anomenada, tot sovint, l'hotel del carrer Entença.² Allí, l'oficial de presons que rebia els nouvinguts presentava el següent aspecte suggerent -i perfectament a to amb el conjunt en el qual la presó s'ubicava-: "*... mal vestit, mal afaitat ... la camisa d'una blancor dubtosa i una burilla pútrida enganxada als llavis*"³.

Així, en aquest treball, el cas específic de la Model ens servirà per mostrar els límits de molts dels esforços sanitaris i higienistes. Esforços que, evidentment, van existir; però que, en moltes ocasions, no van assolir els seus objectius. Doncs, en aquest centre carcerari, hi observarem reiterats problemes en relació a les condicions alimentàries (escassetat i mala qualitat dels aliments), higièniques (limitació del subministrament d'aigua corrent i locals de reclusió mancats de ventilació i de llum natural) i sanitàries (insuficiència reiterada del personal mèdic, de medecines i de l'espai destinat a infermeria).

Els anys de la Gran Guerra europea es caracteritzen a la Model barcelonina per un canvi ràpid i radical de les seves disponibilitats econòmiques i de les seves funcions carceràries. S'endevinen els primers símptomes del que serà un llarg període de saturació de presos i de manca de recursos. Unes dificultats estretament lligades a la realitat social i econòmica catalana i, en realitat, d'arreu d'Europa. La inflació de preus, causada per la guerra, devorará la capacitat financera de les institucions públiques i la capacitat adquisitiva dels salaris dels treballadors; mentre una minoria de fabricants i especuladors s'enriqueixen sobtadament. El clima social s'enrareix, s'inicien les vagues, els pistolers donen les primeres passes del que serà la seva "edat d'or", ... La Model s'omplirà de lladregots que roben per sobreviure, d'atracadors que volen participar en l'eufòria dels diners, d'idealistes que volen construir una societat més justa, de vaguistes i d'alguns pistolers. I, tot plegat, en un moment en que la disponibilitat econòmica de les institucions i la manca de sensibilitat dels responsables impedeix una adaptació adequada de la presó barcelonina a les noves circumstàncies.

² CAPDEVILA, Lluís: De la Rambla a la presó; Edicions la Paraula Viva, Barcelona 1975; pàg. 292.

³ CAPDEVILA, Lluís: De la Rambla a la presó; Edicions la Paraula Viva, Barcelona 1975; pàg. 296.

Una de les constants d'aquest període serà la lentitud en la solució dels problemes que afectaran l'edifici de la Model i els seus estadants. Uns problemes que no deixaran d'agreujar-se amb el pas del temps a causa de les dificultats econòmiques, dels conflictes socials i de la violència política. A l'interior de la presó, els problemes es multiplicaran, les mancances s'eternitzaran i les solucions es faran esperar més del compte.

Durant els dos primers anys de la Guerra europea, la població reclusa no sembla que patís cap augment significatiu i els recursos financers foren abundants; però, des de finals de 1916, la situació tendirà a canviar ràpidament i de forma radical. Els conflictes de tota mena que afectaran la societat catalana ompliran la Model de presos governatius, de presos preventius i de presos sota jurisdicció militar. De la mateixa manera, durant els primers anys de la Gran Guerra, els pressupostos de la Junta del Patronat -que administrava els recursos econòmics de la presó barcelonina- presentaren importants superàvits; però, des de 1917, apareixeran greus dificultats financeres. Les institucions públiques, que havien de finançar la Model, retardaran de forma alarmant els seus pagaments; els proveïdors de la presó tindran dificultats per cobrar; i, finalment, les principals víctimes de tot plegat seran els presos. Aquests hauran de patir les restriccions d'aigua, la manca de medicaments, els atacs de les xinxes i la brutícia generalitzada.

També cal assenyalar, però, que la situació dels presos (especialment dels politicosocials) experimentarà canvis importants durant tot el període estudiat. En moltes ocasions, la millora i l'empitjorament de les seves condicions de vida estarà en funció de les polítiques pendulars aplicades pels ineficaços governs de Madrid en els seus intents de controlar la terrible conflictivitat de la societat catalana. No oblidem que Barcelona havia estat "*la ciutat de les bombes*" i "*la rosa de foc*" i tampoc no oblidem que el període del nostre estudi inclou els anys de "*Quan mataven pels carrers*". Davant la complexitat de la realitat catalana, els llunyans i dèbils governs de l'Estat intentaran aplicar -alternativament- polítiques repressives i intents de conciliació, que veurem palesats en la vida interna de la Model. Els odis, les pors i els desigs de venjança -gestats en les vagues, els *lock-outs*, els acomiadaments i els assassinats que es produïren entre la Primera Guerra Mundial i la Dictadura de Primo de Rivera- perviuran de forma més o menys explícita fins a l'esclat provocat pel cop d'estat militar de 1936.

La Model durant els primers anys de la Guerra europea. L'eufòria dels diners

Les xifres del pressupost de 1913 encara foren força bones, amb uns ingressos de 572.183,47 pessetes. I unes despeses de 324.490,18 pessetes.

El control sobre les despeses era molt estricte; ja veurem com s'estudiaven tota mena de projectes per a no realitzar-ne gairebé cap. Així, mentre s'estudiava un informe sobre la construcció d'una cel·la per a bojos⁴ a la infermeria; s'aprovava la idea del metge que no hi havia cap necessitat de contractar un nou practicant⁵.

De la mateixa manera, mentre el novembre de 1914 s'acordava combatre una epidèmia de febre tifoide, mitjançant la distribució entre els presos d'aigua bullida i s'aprovava sol·licitar a l'Ajuntament la compra d'una màquina esterilitzadora per a la presó⁶; poc després es demostrava una preocupació extraordinària pel que es considerava un consum excessiu d'aigua. I Ramon Albó denunciava que es tractava d'un consum desmesurat i afirmava que calia vigilar els abusos i els oblits; a més d'instal·lar les aixetes que fossin necessàries per evitar les fuites⁷.

Però els mals de l'aigua no devien ser una conseqüència exclusiva dels abusos i els oblits perquè, quatre anys més tard, el 8 d'agost de 1918, el director de la Model seguia queixant-se de l'escàs subministrament d'aigua que hi havia a la presó i la Companyia responia que això estava causat pel petit diàmetre de les tuberies dels ramals de la Model i que aquesta consumia molta més aigua de la que en principi estava prevista en la pòlissa corresponent. La Companyia recomanava la substitució dels ramals existents i la firma d'una nova pòlissa que establís un mínim de consum molt superior⁸. Però, com gairebé sempre, la solució encara trigaria molt a arribar.

En els aspectes estrictament mèdics, succeïa quelcom similar. Així, per exemple, l'11 d'octubre de 1916, el metge interí demanava material per a la infermeria i la Junta acordava que calia esperar un informe del metge que

⁴ Tal com eren anomenats en el llenguatge de l'època.

⁵ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (30-6-1914), ANC.

⁶ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (7-11-1914), ANC.

⁷ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (1-6-1915), ANC.

⁸ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (8-8-1918), ANC.

tenia la plaça en propietat, on constessin els preus, per tal de poder avaluar el cost global⁹. Més de dos mesos més tard, el 20 de desembre de 1916, Enrique Salesas -el metge de la presó- presentava una memòria en la qual informava de les deficiències existents i de les necessitats que calia afrontar. Hi constaven els preus dels materials i dels aparells que creia indispensables. Però la Junta decidí que calia fer un estudi addicional de la situació per informar d'allò que resultava realment indispensable¹⁰. Tres mesos després, el 14 de març de 1917, s'acordava estudiar l'informe -que havia elaborat un dels vocals- sobre la memòria que havia fet el metge sobre les reformes i l'adquisició de material que era necessari per a infermeria. Feia més de cinc mesos que s'havia fet la petició de medicaments i encara no s'havia fet res!¹¹.

I tot això passava quan les disponibilitats financeres del Patronat encara eren extraordinàriament bones. En bona mesura, a causa que les despeses reals eren molt inferiors a les despeses pressupostades, i s'originava de tal manera un sobrant extraordinari. En el pressupost per a 1916, llegit el 29 d'octubre de 1915, la partida per a la manutenció dels reclusos estava calculada en 218.800 pessetes, mentre que la quantitat realment gastada en el darrer exercici (i que per tant hauria de servir de referència immediata) era de 187.305,51. Molt probablement, aquestes partides eren inflades expressament amb l'objectiu d'obtenir subvencions més abundants per part de l'Ajuntament i la Diputació; obtenint un superàvit que, en lloc de gastar-se en la rehabilitació dels presos o l'acondicionament dels edificis, es dedicava a especular amb la compra de deute públic.

Les primeres dificultats econòmiques

Els primers símptomes de les greus dificultats econòmiques -que esdevindran constants en els darrers anys de la Guerra europea i en els anys de postguerra- els trobem reflectits en la documentació oficial del Patronat de la Mercè a finals de 1916. Un any després, l'Ajuntament i la Diputació encara no havien cobert bona part del pressupost de 1916 i la totalitat del de 1917. I, simultàniament, es presentava el pressupost per a 1918 en el qual havia estat necessari modificar significativament algunes partides com la de manutenció de presos a causa de l'increment en el cost de la vida. Les

⁹ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (11-10-1916), ANC.

¹⁰ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (20-12-1916), ANC.

¹¹ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (14-3-1917), ANC.

despeses totals previstes eren de 592.239 pessetes, amb uns ingressos de tan sols 256.239. El dèficit conseqüent hauria de ser cobert, com sempre, pels Ajuntaments del Partit Judicial i per la Diputació. El capítol més important era el destinat a la manutenció dels presos, equivalent a 344.367 pessetes¹². De tota manera, malgrat aquesta despesa enorme, Lluís Capdevila explica que el ranxo estava compost de carn passada, de bacallà podrit, de cigrons corcats, ...; i que la pudor que desprenia, (i que ho envaïa tot), l'obligava a obrir la finestra de la freda cel·la, fins i tot en els dies més freds de l'hivern.

Segons ell, aquells productes en mal estat eren recollits per les monges (encarregades de cuinar-los), captant pels mercats. Si això fos cert, només ens quedaria preguntar-nos el que ja es qüestionava Capdevila: "*És que no hi havia en el pressupost una quantitat determinada per al manteniment dels presos? Què s'esdevenia d'aquella quantitat? Com s'evaporava?*"¹³.

L'increment de la població reclusa i la necessitat de noves obres

Totes aquestes dificultats econòmiques afectaven un centre carcerari que veia augmentar constantment la seva població reclusa amb tot el que això comportava en obres i, per tant, en despeses. Efectivament, durant els anys de la 1ª Guerra Mundial, -i malgrat que feia molt poc temps que la Model havia estat inaugurada- es feren imprescindibles diverses obres per adequar les instal·lacions al ràpid increment de presos. Un increment que era conseqüència tant del creixement demogràfic de la ciutat i del país, com de l'augment imparable de la conflictivitat social i política.

Així, durant l'any 1916, l'increment del nombre de persones empresonades va obligar les autoritats a realitzar obres per encabir-los i garantir-ne la seguretat. El 16 de maig, el director de la Model sol·licitava la desinfecció i l'emblanquinament d'uns departaments on hi havia hagut malalts de verola i la construcció d'excusats als soterranis de la presó, perquè aquests locals havien de ser utilitzats a causa de l'augment de la població reclusa. Fruit d'això, la Junta acordà d'ampliar el pressupost en la quantitat necessària per instal·lar en aquests soterranis una font d'aigua corrent i la resta dels serveis higiènics. Simultàniament, s'acordava la compra de tovalloles, tela per a cobrellits i butaques destinades a les cel·les de preferència¹⁴.

¹² Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (6-11-1917), ANC.

¹³ CAPDEVILA, Lluís: De la Rambla a la presó; pàg. 314.

¹⁴ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (16-5-1916), ANC. Les peticions d'aquest tipus s'aniran reproduint al llarg dels següents anys i en trobem exemples el 19-12-1917, el 25-4-1918, entre d'altres.

De la mateixa manera, la tardor de 1916 s'acordà habilitar els soterranis de les galeries 5ena i 6ena com a locals d'aglomeració i es prengué nota que els barracons de fusta (que havien estat utilitzats com a departament provisional per epidemiats) es trobaven inservibles a causa del temps que havien estat a l'aire lliure¹⁵. Simultàniament, s'aprovà la sol·licitud de la Superiora de "las Hijas de la Caridad" d'adquirir 12 llits, 12 matalassos, 12 tauletes de nit amb el seu marbre, 6 marbres més per a tauletes ja existents, 12 cadires, 12 tovalloles, tela per a llençols i fundes, i tela per a camises i bruses per a la infermeria¹⁶. A més, el director sol·licità quinquers de petroli per casos d'avaria elèctrica i l'adquisició de material per a l'extinció d'incendis¹⁷.

L'única notícia positiva que va rebre la Junta del Patronat en l'aspecte econòmic fou la proposta de la *Compañia Barcelonesa de Electricidad* de substituir -de forma gratuïta- el corrent continu per l'altern en l'enllumenat de la presó¹⁸.

I, malgrat que en aquest camp es progressava, en altres semblava que el temps marxés enrera. La carestia de carbó -a causa de la guerra- arribà a ser tan important que el 9 de gener de 1918 es decidí reconvertir el forn de pa per substituir el carbó per llenya¹⁹; i el 5 de juny es constata la impossibilitat de realitzar el concurs per a l'adquisició de llençols, perquè el preu de les teles augmentava dia a dia, i patia forts increments, fins i tot en el termini de poques hores. A més, l'any 1918 va ser difícil per moltes altres raons. Pensem, per exemple, que fou l'any en què aparegué l'epidèmia de grip que va matar milions de persones arreu del món.

Les condicions sanitàries a finals de la Guerra europea

En el cas de la presó Model de Barcelona, però, pel que fa als efectes de l'epidèmia, només coneixem la mort de dues de les monges, sense cap referència a les conseqüències que la malaltia tingué sobre el conjunt de la població reclusa. Malauradament, l'única informació que tenim és de

¹⁵ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (11-10-1916), ANC.

¹⁶ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (19-10-1916), ANC.

¹⁷ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (29-11-1916), ANC.

¹⁸ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (12-5-1917), ANC.

¹⁹ L'escassetat de carbó fou un problema força greu per a l'economia catalana durant la Guerra europea.

caràcter indirecte, fruit d'una polèmica administrativa sobre l'actuació mèdica a l'interior de la presó. En concret, tot el que sabem és que alguns presos demanaren que un metge que no pertanyia a la plantilla de la presó fos nomenat metge auxiliar en consideració als serveis que havia donat a la població reclusa durant l'epidèmia. La Junta desestimà la proposta perquè aquest càrrec no estava previst a la plantilla. A més, -com si desconegués totalment la gravetat de la malaltia ocorreguda- va decidir demanar un informe al director de la Model per tal que expliqués els motius pels quals aquest tal Dr. Josep Subirà havia hagut de col·laborar a la Presó Cel·lular. A més, s'exigia saber quins havien estat els serveis donats pels dos metges titulars i quins eren els que estaven realitzant actualment²⁰.

És evident que la Junta del Patronat només estava interessada en no gastar diners; i si l'epidèmia no hagués generat una petició salarial, no ens hauria deixat cap referència documental.

L'única mesura sanitària que la Junta del Patronat es va comprometre a assumir fou la de traslladar presos dementats als manicomis i a demanar -per enèssima vegada- que els presos governatius no ingressessin a la presó Model i que el seu manteniment no anés a càrrec de la dita Junta. Pel que fa als dementats, cal indicar que el director havia enviat un informe comunicant que els metges -a causa de l'increment de les malalties psíquiques- s'havien vist obligats a habilitar algunes cel·les de la infermeria en perjudici de la sanitat de l'establiment i de la tranquil·litat dels malalts.

Un mes més tard, el 4 de desembre de 1918, es va suprimir el càrrec de metge auxiliar i del Gabinet Antropomètric, a causa dels problemes econòmics de la institució i de la poca feina que l'encarregat, Joan Soler, hi realitzava. En un informe de la direcció de la Model es deia que era impossible precisar la feina que aquesta persona feia a l'establiment perquè hi assistia molt de tant en tant. No sabem si aquests fets estan relacionats amb el que va succeir durant la darrera epidèmia, quan, tal com hem dit, foren necessaris els serveis d'un metge, anomenat Subirà, que no pertanyia a la plantilla de la presó.

A més, donades les condicions en que es trobaven els malalts dementats s'acordava el seu trasllat a establiments adients -a costa de la Model- on serien acompanyats per dos vigilants²¹.

²⁰ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (29-10-1918), ANC.

²¹ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (4-12-1918), ANC.

Els intents de reforma frustrats i els dos grans motins de 1919. La transcendència de les qüestions higièniques, sanitàries i alimentàries

A començaments de 1919, es produeix un augment ràpid i significatiu de la població reclusa, a causa de la creixent conflictivitat social, perfectament exemplificada per la vaga de la "canadenca". En aquest nou context, el director va presentar un projecte de reformes a la presó, incloent-hi reformes en l'establiment, en els serveis i en l'adquisició de materials. Algunes de les mesures que es portaren a terme van ser la substitució dels banys generals per dutxes verticals i la concessió al director del permís per adquirir medicaments, que -fins aquell moment-, a causa de la seva especificitat i del seu cost, era una competència exclusiva de la Junta de Patronat (que era la responsable de l'administració econòmica del centre). Així, semblava que algunes de les mancances més greus que fins aleshores havia patit la Model entressin en una via de possible solució²² que no va acabar d'arribar.

A més, aquell estiu també va reparèixer un altre problema força tradicional, el de l'escassetat d'aigua. Els estudis recomanaven una nova captació al Llobregat, però la Junta afirmava que no disposava dels recursos econòmics necessaris i, per tant, finalment, va decidir canviar la tuberia d'entrada (i en va doblar el diàmetre) i instal·lar tres comptadors a l'interior de l'edifici, un per al cos d'administració, un per a les galeries de preventius i un per al correccional²³.

Però, en realitat, les dificultats econòmiques de les institucions que finançaven la Model provocaren mancances cada cop més evidents entre els reclusos barcelonins. Així, el 8 d'agost de 1919, la Junta del Patronat analitzà un "plante" dels presos del Correccional i dels preventius que estaven sota jurisdicció militar. Els reclusos s'havien agrupat, s'havien negat a menjar el ranxo i havien exposat una sèrie de reclamacions sobre aspectes higiènics, sanitaris i alimentaris. El President explicà als seus companys de Junta que ja feia dies que li havien arribat queixes contra l'actuació del "sots cap" que feia funcions de director. Per aquesta raó, el president del Patronat havia enviat una comunicació, el dia 28 de juliol, a la Direcció General sol·licitant la conveniència que un inspector es personés a la Model per depurar la responsabilitat de les denúncies presentades pels presos.

²² Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (10-5-1919), ANC.

²³ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (12-7-1919), ANC.

El dia 1 d'agost, en produir-se el canvi d'empleats del Correccional, els presos s'amotinaren, negant-se a menjar el ranxo. La situació es va agreujar immediatament perquè els presos preventius, que ocupaven els tallers 2 i 3 van sumar-se a la protesta dels seus companys. La Junta de Disciplina va intentar convèncer-los de depositar la seva actitud; però, davant la seva negativa, el "sots cap" va haver de personar-s'hi per escoltar les seves queixes i rebre els seus plecs de reclamacions. El president de la Junta del Patronat va posar-se en contacte amb el ministre de Gràcia i Justícia per explicar-li la situació i insistí en la necessitat que enviés un inspector i que el director de la Model es reintegrés immediatament al seu lloc. El president considerava que havia fet tot el possible per conjurar el conflicte, comproment-se a millorar les condicions higièniques i alimentàries, encara que segons la seva opinió les queixes que s'havien produït sobre aquestes qüestions eren injustificades. Opinió que no era del tot compartida per alguns dels vocals de la pròpia Junta, tal com es pot deduir del fet que reconeguessin que les dificultats econòmiques que aquesta havia patit i patia des de feia temps havien donat lloc a algunes de les queixes dels presos amotinats. Per tal de solucionar aquestes situacions, proposaven mesures contundents i immediates per millorar la higiene, la neteja, l'alimentació i el subministrament de roba. Es tractava com a mínim de poder adquirir mantes, llençols i tovalloles. (Segons un testimoni coetani, els exemplars d'aquestes peces de roba que hi havia a la presó sempre feien pudor i molts presos preferien estirar-se vestits al llit, per evitar el contacte directe de la brutícia amb la seva pell)²⁴.

Segons sembla, l'arribada del "*inspector central*" (Alvaro Rio Pérez de la Puente), que havia iniciat la instrucció de l'expedient corresponent, va contribuir al retorn a la tranquil·litat.

La Junta va adoptar les següents mesures: 1) que el metge assumís tota la responsabilitat pel que feia a les qüestions d'higiene i desinfecció; 2) que es procedís a la compra de 1.000 tovalloles (això vol dir que gairebé no n'hi havia d'haver cap); 3) que l'administrador ocupés immediatament el seu càrrec a la presó o que designés algú per substituir-lo; 4) que es demanés a l'Ajuntament de Barcelona i a la Diputació que paguessin les quantitats que devien al Patronat; i 5) que s'activés la compra de mantes, llençols, camises i espadenyes.

²⁴ CAPDEVILA, Lluís: De la Rambla a la presó; pàg. 303.

Unes mesures que no es devien concretar, perquè -aquella tardor- el director de la Model demanà una llarga sèrie d'actuacions per millorar la situació de l'edifici i dels presos. Com l'adquisició de 100 calçons i 60 jaquetes de pana. La Junta hagué d'ordenar que es procedís, urgentment, a l'adquisició d'aquest material i del que s'havia acordat en la darrera sessió del 8 d'agost²⁵.

Tot el que abans eren urgències, ara eren dilacions; però el record dels problemes feia renéixer els bons propòsits. Així, a proposta del Director, s'acordà transformar les 3 cel·les de la infermeria en un únic local, eliminant els dos envans intermedis, i la Junta expressà la seva voluntat de tirar endavant algunes decisions que ja feia temps que havien reeixit, però que no s'acabaven de realitzar, com el pintat de la sala d'operacions de la infermeria, el trasllat dels presos dementats, la substitució de la banyera del Departament de Filiacions per dutxes verticals i individuals²⁶.

Una banyera del Departament de Filiacions des de feia temps, provocava la repugnància dels seus hostes forçats. En efecte, per adequar-se als criteris de control de la despesa pressupostària destinada a l'aigua, s'obligava tots els presos -en la seva entrada a la presó- a banyar-se no només en la mateixa banyera sinó fins i tot amb la mateixa aigua. No cal ni imaginar quines devien ser les condicions higièniques -sense esmentar les estètiques- en les quals devia estar aquella aigua, després del pas d'uns quants dels nouvinguts, molts dels quals devia fer una llarga temporada que no s'acostaven a una pastilla de sabó.

Lluís Capdevila explica que, en la seva primera entrada a la Model, durant la guerra, va subornar el guàrdia -amb dues pessetes- per tal d'estalviar-se el pas per aquella famosa banyera d'aigua bruta i pudent²⁷. Una pudor que anava de conjunt amb la pudor de "*ranxo, fenol, iode, pus i orins*" que feia tot l'edifici²⁸. Una pudor a la qual els seus estadants més habituals ja s'havien acostumat; però que atacava com una bafarada infecta el nas dels nouvinguts. Cal assenyalar que feia mig any que s'havia ordenat la construcció de sis dutxes per garantir la neteja i la higiene dels detinguts

²⁵ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; ANC.

²⁶ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; ANC.

²⁷ Pensem que fins al 25 d'abril de 1918 no s'havia autoritzat a l'administrador de la Model la comprar una banyera portàtil per a la infermeria. No cal incidir en les condicions higièniques que hi devien imperar.

²⁸ CAPDEVILA, Lluís: De la Rambla a la presó; pàgs. 296-297.

que ingressaven a la presó; però, com tantes altres vegades, sembla que en aquella ocasió tampoc no s'havia complert²⁹.

Mentrestant, el director també insistia en noves reformes i, d'aquesta manera, el 18 de novembre, la Junta aprovà la proposta de la direcció d'aprofitar el material obtingut amb l'enrunament dels passejos cel·lulars o "galápagos" per construir -en algun dels patis- un pavelló per a presos governatius. El cert és que els problemes econòmics i les inèrcies burocràtiques dificultaven els esforços de millora. Així, per exemple, pel que fa a la qüestió dels "algòlogues", dos mesos més tard, l'inspector central (Alvaro Rio Pérez), recordà a la Junta que no es podia suprimir la divisió en patis cel·lulars, tal com aquesta havia acordat el 18 de novembre, perquè això contravindria l'esperit de presó cel·lular amb que fou creada la Presó Model de Barcelona.

En aquestes circumstàncies, la vigília de Nadal es va produir un nou motí. Novament, la Junta declinà tota responsabilitat en els fets per considerar que els culpables de les precàries condicions de vida i treball a la presó eren les institucions que no aportaven els diners corresponents als pressupostos que elles mateixes havien acceptat³⁰.

La continuïtat dels vells problemes

El 26 de gener següent es va llegir una comunicació del Capità General, on manifestava la impossibilitat de traslladar a Montjuïc els presos sotmesos a jurisdicció de guerra. Per tant, donades les condicions de superpoblació del centre, la Junta acordà que calia sol·licitar a les autoritats civils el trasllat dels presos governatius a altres centres penitenciaris; i amb aquesta finalitat es creà una comissió formada pels senyors Maluquer i Albó³¹.

La situació devia ser força insostenible, perquè la pròpia Junta constatava que fins i tot en circumstàncies normals, el número d'empresonats que hi havia a la infermeria era excessiu. Però la preocupació de la Junta no es derivava de les condicions d'aglomeració que patien els presos; sinó del fet que -donat que als malalts se'ls aplicava un règim alimentari especial- s'havia detectat un increment preocupant en el consum de llet; amb els problemes econòmics que se'n derivaven. La solució adoptada va consistir

²⁹ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (4-12-1918); ANC.

³⁰ Llibre d'actes de la Junta de Patronat; (31-12-1919); ANC.

³¹ Llibre d'actes de la Junta de Patronat; (26-1-1920); ANC.

en l'enduriment dels criteris que calia complir per ser considerat malalt. D'aquesta manera tan "humana" i eficaç es reduïrien les despeses derivades de la generalització del règim alimentari que corresponia als malalts³².

El 20 de març la Junta expressava oficialment la necessitat d'ampliar la presó per la insuficiència d'espai on recloure els presos. Recordem que el mes de novembre anterior, des de la direcció de la Model s'havia llançat la proposta d'enderrocar els murs dels "algòlogues" i aprofitar la runa per construir un nou pavelló. Quatre mesos més tard, els membres de la Junta havien arribat a la conclusió que l'extraordinari increment en el nombre de presos no depenia només de les anormals circumstàncies que vivia Barcelona, sinó que es verificava, fins i tot, en condicions ordinàries. Per tant, s'acordà encarregar estudis als arquitectes de la presó, amb l'objectiu de maximitzar el nombre de places disponibles³³. Però els problemes no se solucionarien pas fàcilment.

El 9 de juliol de 1920, la situació econòmica era extremadament alarmant perquè les institucions no aportaven els diners que els pertocava i ni tant sols havien contestat a la proposta de pressupost aprovada per la Junta per a aquell exercici. Alguns proveïdors d'articles de primera necessitat ja havien suspès el subministrament i tot plegat podia provocar una nova insubordinació o, fins i tot, un problema d'ordre públic. En aquest sentit, la Junta declinava tota responsabilitat en allò que pogués esdevenir-se i acordà dirigir-se, amb la contundència necessària, a les institucions perquè resolguessin el problema que elles mateixes causaven³⁴.

L'època d'Anido i Arlegui

El 9 de novembre de 1920, es produïren els nomenaments de Martínez Anido i d'Arlegui com a Governador Civil i Cap Superior de Policia de Barcelona, respectivament. Durant els primers 21 dies del seu mandat, als carrers de Barcelona es produïren 22 assassinats³⁵. És el moment culminant del pistolerisme de la patronal, protegit per les pròpies autoritats estatals a Barcelona.

³² Llibre d'actes de la Junta del Patronat, (26-1-1920); ANC.

³³ Llibre d'actes de la Junta del Patronat, (20-3-1920); ANC.

³⁴ Llibre d'actes de la Junta del Patronat, (9-7-1920); ANC.

³⁵ Text citat per BALCELLS, Albert: *El sindicalismo en Barcelona*; Ed. Nova Terra; Barcelona 1968; pàg. 155-156.

Segons García Oliver³⁶, en aquest nou context, la situació dels presos a la Model s'endurí ulteriorment. Molts presos socials estaven sotmesos a aïllament cel·lular durant 23 hores al dia. (Només disposaven de mitja hora de passeig al matí i mitja a la tarda). En realitat, sembla que -almenys durant els primers dies de reclusió- l'aïllament no era absolut, perquè els presos eren obsequiats amb cel·les infestades de xinxes. L'únic mètode per alliberar-se d'aquella companyia tant desagradable consistia en cremar el llit amb alcohol de cremar, comprat a l'economat.

Quatre de les sis galeries estaven ocupades per presos governatius (detinguts -de forma indefinida i sense necessitat d'un motiu explícit- per ordre del Governador Civil). Però, malgrat que dues terceres parts de les galeries estaven destinades a aquest tipus de presos, el dinamisme empresonador de les autoritats va fer que l'espai esdevingués ràpidament insuficient. La solució fou el trasllat de cordes de presos cap a altres centres de detenció de Catalunya i de més enllà de les seves fronteres. Així, grups de presos lligats entre ells eren trets de la presó, i eren obligats a caminar durant dies -i, a vegades, alguna setmana- amb destí desconegut. D'aquesta manera, es buidaven algunes cel·les que podien ser ocupades per nous detinguts³⁷.

Davant aquesta situació de superpoblament permanent, la Junta es va plantejar la necessitat de realitzar noves obres d'infraestructura. Així, per exemple, es decidí fer un estudi sobre la conveniència d'instal·lar una màquina panificadora³⁸ i s'encarregaren altres estudis sobre l'acondicionament d'un bany i una caldera de desinfecció de roba per als presos masculins que estaven tancats a la presó de dones³⁹, sobre la millora de l'aïllament dels presos dementis i sobre la instal·lació del servei d'aigües brutes⁴⁰.

³⁶ Segons el seu autor, aquesta informació és vàlida per a tot el període Anido-Arlegui; malgrat que García Oliver no en va tenir un coneixement personal directe fins a començaments de 1922, en el moment que entrà a la Model.

³⁷ GARCÍA OLIVER, Joan: *El eco de los pasos*; Ed. Ruedo Ibérico; Barcelona 1978.
PÉREZ BARÓ, Albert: *Els "feliços" anys vint. Memòries d'un militant obrer 1918-1926*; Editorial Moll, Palma de Mallorca 1974.

³⁸ Cal recordar que recentment hi havia hagut una vaga de forners i és possible que això influís en la decisió de la Junta.

³⁹ Segons l'Albert Pérez Baró, els presos masculins tancats a la vella presó de dones del carrer Amàlia eren quinzenaires que no hi cabien en una Model saturada de presos polítics i socials. (PÉREZ BARÓ, Albert: *Els "feliços" anys vint. Memòries d'un militant obrer 1918-1926*; Editorial Moll, Palma de Mallorca 1974).

⁴⁰ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (15-12-1920), ANC.

El testimoni d'Albert Pérez Baró

Segons Albert Pérez Baró, el desembre de 1920, quan ell havia entrat a la Model la situació era la que resumim a continuació. La tauleta de cada cel·la no tenia potes i estava encastada a la paret, igual que el llit, el qual es podia plegar i quedar clavat a la mateixa paret. La resta del mobiliari consistia en una pica de ferro amb un dipòsit d'aigua i un wàter al racó, prop de la porta. Però l'aigua només s'obria a unes hores determinades -per reduir-ne el consum- a través d'unes claus de pas que subministraven les 600 cel·les de la presó. Un sol ordenança tenia la responsabilitat d'obrir-les i tancar-les totes a les hores convingudes, procurant-li llargues estones d'entreteniment. Anteriorment, a cada cel·la hi havia hagut un tamboret que estava encadenat a la paret; però havien estat retirats després d'una insubordinació protagonitzada pels presos⁴¹. Els llençols també havien passat a la història i l'única peça de roba present a les cel·les era una manta, normalment vella i no gaire neta.

Al matí, mentre es feia el recompte, calia aixecar el llit, plegar-lo a la paret i deixar la màrrega doblegada a terra. Més tard, repartien un pa per cada pres i tenia fama de ser força comestible. Per contra, el ranxo, compostat habitualment d'una barreja de patates, mongetes i arròs, acompanyada per un parell de tallets de cansalada, resultava gairebé incomedible.

Els paquets enviats des de l'exterior eren escorcollats per alguns ordenances, en presència d'alguns vigilants. Les peces de roba eren desplegadas, el menjar remenat, el contingut de les ampolles tastat i les cartes llegides. Finalment, si no s'hi trobava res sospitosos eren entregats al pres destinatari del paquet. El contacte amb l'exterior es completava amb les comunicacions que s'establien tres cops per setmana per un període màxim de mitja hora. Període que, en molts casos, constituïa més una tortura que un alliberament. Els presos eren conduïts en grup cap als locutoris. Un cop arribats, unes tres dotzenes d'homes corrien d'un locutori a l'altre, intentant trobar al més ràpidament possible els seus familiars, amb els quals calia parlar a crits per poder-s'hi entendre. Evidentment, com que tothom feia el mateix, els locutoris es convertien en una immensa olla de grills on resultava impossible mantenir cap conversa.

Els presos que gaudien del règim de preferència -entre els quals, en aquell moment, hi havia Joan Peiró- disposaven d'avantatges força notables, com

⁴¹ Sens dubte, es refereix a la insubordinació que s'havia produït un any abans, la vigília de Nadal de 1919.

quatre hores de pati diàries en lloc de la mitja hora de la resta dels presos. (Tant sols mitja hora entre les set i dos quarts de vuit del matí; les altres 23 hores i mitja del dia les passaven tancats). A més, els de preferència disposaven d'una comunicació diària, en lloc de les tres setmanals dels altres presos; tenien una butaca a cada cel·la i dormien en un matalàs de llana i amb llençols. La majoria dels presos d'aquesta secció eren comuns, però d'un nivell social elevat, tancats per delictes d'estafa. A part d'alguns que hi eren per tràfic de blanques o de drogues.

En cas de ser castigat, el pres era traslladat al soterrani, on no hi havia llum, però sí molta humitat. En realitat, l'anomenat soterrani era un semisoterrani amb finestres, però aquestes havien estat tapiades. El pres havia de dormir a terra i es quedava sense passeig, sense poder comunicar amb la família, sense poder llegir ni rebre res des de l'exterior. A vegades, era sotnès a un règim de pa i aigua. La majoria, en ser-los aixecats el càstig, havien de ser traslladats directament a la infermeria.

Entre finals de l'any 1920 i començaments de 1921 -per tal de disposar de més espai per a l'allau de presos que anaven arribant a la ja sobresaturada Model- s'iniciaren les deportacions cap a altres instal·lacions. Cada dimarts a la matinada, sortia una corda d'uns quaranta homes, que lligats entre ells eren traslladats a peu i per carretera a penals i centres de detenció d'arreu de l'estat. Les notes de premsa donades pel governador, informaven que: *"Ha salido en conducción ordinaria una partida de gente maleante con destino a sus respectivas provincias"*. D'aquesta manera, delinqüents comuns, però també sindicalistes i tota mena de presos socials i polítics, la majoria d'ells catalans, eren deportats a diversos llocs de l'estat espanyol com si aquelles fossin llurs respectives províncies, a les quals, probablement, no hi havien estat mai. Malgrat aquestes deportacions, la presó seguia plena. S'havien habilitat departaments d'aglomeració, s'havia omplert l'edifici destinat a correccional; però, tot i així, la Model era incapaç d'encabir tots els presos sota jurisdicció governativa i militar que la brutal repressió del tàndem Anido-Arlegui hi portava. Des de gener de 1921, començà a aplicar-se l'anomenada llei de fugues. Els presos eren traslladats de nit, a peu i lligats, per algun descampat, on les forces de seguretat els assassinaven per l'esquena amb l'excusa que es tractava d'un intent de fuga.

Però no tot s'acabava aquí, tal com ens explica Albert Pérez Baró:

*"Els qui s'alliberaven de tot això, generalment no s'alliberaven dels turments a Jefatura. Ja no eren els cops de puny i els vits de bou tant sols, eren les culates de les pistoles i els cops de peu als caiguts; eren les tortures al sexe d'homes lligats i indefensos. Quan arribaven a la presó -a vegades als calabossos de la presó s'hi passaven quinze dies- eren incomunicats fins que els senyals dels cops desapareixien"*⁴².

A més, durant tot l'any 1921, la Junta va continuar posant traves a la demanda del metge per comprar material per la infermeria. Com ja era habitual, la Junta considerà que la despesa era excessiva i delegà en una comissió formada pels senyors Valentí i Llansó la responsabilitat de decidir quina part d'aquest material era realment indispensable⁴³. I, per acabar-ho d'adobar, tot i la urgència del material demandat, la comissió s'ho va prendre amb calma i va tardar 5 mesos en presentar les seves conclusions. I, tot i així, la qüestió va seguir sense resoldre's, perquè el 4 de novembre de 1921, el dia en el qual els Srs. Valentí i Llansó presentaren el seu informe, la Junta acordà que, ara, calia que s'informessin sobre els preus dels productes aprovats per tal de poder decidir, definitivament, sobre la conveniència de la seva adquisició⁴⁴.

La caiguda del govern Maura-Cambó. El retorn de les garanties constitucionals i la millora de les condicions de vida a la Model

Les pèssimes condicions que patien els presos van començar a millorar amb la sortida d'Alvarez Robles de la direcció de la Model. L'Albert Pérez Baró, ens explica que el febrer de 1922 va tornar a entrar a la presó barcelonina, observant-hi moltes diferències, que ell atribueix, precisament, al canvi de director. Els presos socials ja no estaven barrejats amb els comuns; la mitja hora de passeig s'havia ampliat fins a dues hores; en els "galapagos" s'hi jugava a escacs o a pilota; els presos podien anar personalment a l'economat sense necessitat de valer-se d'un ordenança; a més, podien llegir llibres i revistes -que, en alguns casos, els eren oferides gratuïtament-. Molts podien cuinar a la seva pròpia cel·la -amb llums d'esperit de vi- el menjar que els portaven els seus amics i parents. Alguns

⁴² PÉREZ BARÓ, Albert: Els "feliços" anys vint. Memòries d'un militant obrer 1918-1926; Editorial Moll, Palma de Mallorca 1974.

⁴³ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (17-6-1921), ANC.

⁴⁴ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (4-11-1921), ANC.

testimonijs asseguren que hi havia presos que aprofitaven la possibilitat de tenir esperit de vi a la cel·la per beure-se'⁴⁵.

Després de la caiguda del govern Maura-Cambó (el març de 1922), Sánchez Guerra, nou cap de govern, va restablir les garanties constitucionals. D'aquesta manera, els presos governatius -molts dels quals portaven molts mesos detinguts sense haver estat posats en cap moment a disposició judicial- foren alliberats. Entre els més destacats hi havia l'Àngel Pestaña i el Noi del Sucre, que venia del penal de la Mola de Maó. Els governatius de la Model foren alliberats en un termini de tres dies en grups de deu, mentre els familiars esperaven al carrer. Alguns d'ells van fer guàrdia davant la porta de la Model durant els tres dies⁴⁶.

La reducció del número de presos va contribuir a millorar les condicions de vida a l'interior de la Model. Una millora que coincidí amb la positiva actuació del nou director durant els mesos següents.

El 9 de maig de 1922, el director -demostrant una entesa amb els presos, abans impensable- transmetia a la Junta del Patronat una petició de la població reclusa per poder gaudir de més estona de llum a l'interior de les cel·les, que els reclusos estaven disposats a pagar. Els membres de la Junta, però, només acceptaren una ampliació de l'estona de llum per un màxim d'una hora i, a més, es reservava la decisió sobre el preu al qual seria

⁴⁵ PÉREZ BARÓ, Albert: Els "feliços" anys vint. Memòries d'un militant obrer 1918-1926; Editorial Moll, Palma de Mallorca 1974.

⁴⁶ Cal fer notar que García Oliver té una enorme confusió amb aquest assumpte. Ell creu que Sánchez Guerra assumí les funcions de primer ministre a causa de l'assassinat de Dato. En realitat, aquest assassinat s'havia produït, justament, un any abans, el 8 de març de 1921. Per contra, Sánchez Guerra no formà govern fins al 8 de març de 1922 i entre mig hi havien hagut tres governs més encapçalats, respectivament, per Bugallal, Allendesalazar i Maura. A més, per acabar d'embolicar la seva confusió, García Oliver afirma que l'assassinat de Dato es produí el 22 d'abril de 1922. (GARCÍA OLIVER, Joan: El eco de los pasos; Ed. Ruedo Ibérico; Barcelona 1978; pàg. 65).

És molt probable que bona part de la confusió, que pateix García Oliver, tingui el seu origen en la seva fe desbordant en l'acció directa de la violència sindicalista. En efecte, ell afirma que: "*Y vino la gorda. Lo único que podía poner fin a la tragedia que vivía la clase obrera de Cataluña, que tan sañudamente había tenido que soportar "la mano de hierro con guante blanco" de Eduardo Dato*". Per tant, el mèrit de la fi de la repressió de Martínez Anido en els carrers i la presó de Barcelona recau exclusivament en l'acció terrorista dels sindicalistes metalúrgics catalans Mateu, Nicolau i Casanellas. (GARCÍA OLIVER, Joan: El eco de los pasos; Ed. Ruedo Ibérico; Barcelona 1978; pàg. 65).

En realitat, però, el restabliment de garanties constitucionals i l'alliberament dels presos governatius de la Model no té res a veure amb l'assassinat de Dato, perquè entre els dos fets hi ha un any de diferència i quatre caps de govern diferents.

cobrada. Simultàniament, la Junta estudià una altra proposta del director per mecanitzar el sistema de rentat, decidint que s'iniciessin els tràmits; però només en el cas que es pogués pagar en dues quotes. A més, es va acordar de concloure les obres d'una caldera que també resultava necessària⁴⁷.

Aquesta millora de les condicions i la disminució de presos a la Model varen permetre de plantejar-se la possibilitat de portar a la presó cel·lular barcelonina els presos governatius que encara estaven a la presó de dones⁴⁸. Però, tot plegat no va servir per impedir que el Govern central decidís d'assumir directament el control de totes les presons espanyoles, inclosa la Model de Barcelona.

El control administratiu i financer de la Model canvia de mans

El 18 d'octubre de 1922, fou aprovada una "Real Orden" (publicada el dia 20) que assignava al Ministeri de Gràcia i Justícia l'administració econòmica de les presons provincials i de partit, que -fins aleshores- havia correspost a las "Juntas de Patronato" -anomenades, anteriorment, "Juntas Locales de Cárceles"- . Aquesta mesura fou presa amb l'objectiu de retornar el control dels afers carceraris al personal tècnic, intentant evitar els enfrontaments -que a Barcelona també s'havien produït- entre els funcionaris de la "*Dirección General de Instituciones Penitenciarias*" i els responsables del control econòmic d'uns pressupostos que eren aportats per institucions locals (ajuntaments i diputacions)⁴⁹.

En el cas de Barcelona, la Junta del Patronat havia exercit, segons els seus responsables, una funció força correcta; especialment, si es tenien en compte les dificultats econòmiques per les quals havia travessat. El cert és que havia assumit els costos de diverses funcions extrapressupostàries com la contractació d'assistents sanitaris, un mestre per als fills dels empleats i tres per als reclusos; l'increment de la biblioteca, el cotxe cel·lular, el servei funerari, les subvencions a les diverses institucions benèfiques que acollien

⁴⁷ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (9-5-1922), ANC.

⁴⁸ Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (13-7-1922), ANC.

⁴⁹ Doc. 01.2.131.1 APJP. Cal indicar que aquesta "Real Orden" tenia un antecedent llunyà. Quatre anys abans, el 10 d'octubre de 1918, la Junta es dona per assabentada d'un Decret en el qual s'establia la transformació de totes les Juntas de Patronato en simples comissions. econòmiques, amb l'excepció de les de Madrid i Barcelona que havien de mantenir la seva denominació, organització i funcions, tal com ho especificava l'article tercer d'aquell decret. Aquest mateix article ordenava que aquestes dues Juntas havien d'escollir un secretari amb funcions de caràcter permanent i urgent. L'escollit havia de ser un dels vocals i es trià Ramon Albó i Martí. (Llibre d'actes de la Junta del Patronat; (10-10-1918), ANC).

els menors delinqüents o ajudaven a la reinserció dels expresos com la Casa de la Família, l'Asil Duran i Bon Pastor o el "Patronato de Libertos Adultos"⁵⁰.

Per defensar les seves tesis la Junta del Patronat barceloní presentà una memòria, on reivindicava els mèrits de la seva obra, amb l'esperança que, demostrant la seva eficàcia i la transparència dels seus comptes, aconseguiria evitar la seva desaparició.

Les dades fonamentals --molt interessants perquè representen l'únic resum estadístic que coneixem per tot el període 1914-1936-- són les següents:

Mitjana diària d'estades a les dues presons de la ciutat:

1917	765	amb un total anual de	279.364
1918	732	"	267.189
1919	878	"	320.527
1920	1015	"	370.540
1921	1200	"	438.217

Despeses anuals de la Junta i quantitats aportades per les corporacions públiques:

1917	424.972,22	amb un total anual de	219.461,24
1918	466.178,49	"	455.040,56
1919	496.034,98	"	464.988,70
1920	576.147,00	"	527.289,85
1921	611.506,08	"	608.882,90

El 1922 el deute acumulat de l'Ajuntament en favor de la Junta del Patronat era de 591.736,72 pessetes.

L'any 1921, la despesa mitjana diària per pres i dia va ser de 1,39 pessetes, de les quals només es van destinar a la manutenció efectiva del pres 0,87 pessetes per pres i dia. Els 52 cèntims restants foren usats per cobrir altres despeses com manutenció dels edificis; premis a funcionaris i reclusos per les seves tasques; sous dels professors, de la mestra de pàrvuls i dels ajudants mèdics; gratificacions als arquitectes i altres col·laboradors; ajudes als lliberts; estàncies dels menors a l'Asil Duran; despeses als tallers, a la infermeria i a la biblioteca, etc.

⁵⁰ Doc. 01.2.131.1 APJP.

Així, doncs, segons els apologetes de la Junta del Patronat barceloní, s'havia realitzat una gestió escrupolosa que havia permès de fer front no només a les seves funcions bàsiques d'alimentar i vestir els presos i de garantir la seva higiene i la de l'edifici; sinó que havia anat més enllà, cobrint funcions importants i costoses que, en principi, no li pertocaven. El cert és que el suposat èxit de la gestió econòmica de la Junta es fonamentà, en bona mesura, en un compliment no gaire generós de les seves obligacions envers els presos. No oblidem que, segons el testimoni dels presos, l'alimentació era de mala qualitat, la roba era vella i escassa, les mantes feien olor de podrit, existien dures restriccions d'aigua, els presos nouvinguts s'havien de banyar tots en la mateixa banyera i amb la mateixa aigua, el cotxe cel·lular estava més temps espatllat que en funcionament, la biblioteca havia crescut, però només hi havia vides exemplars de catòlics ben exemplars...

De tota manera, tampoc no hem de pensar que la responsabilitat de les males condicions de vida dels presos caigui de forma exclusiva en uns membres de la Junta de Patronat mancats de qualsevol sensibilitat humana. Ben al contrari, en algunes ocasions, semblen persones prou sensibles a les necessitats dels presos i de les seves famílies. En qualsevol cas, més sensibles que moltes altres persones que ni tant sols s'acostaven a la trista realitat dels presos i d'aquells que ho han estat o que encara no ho són, però ho acabaran sent amb tota seguretat.

No hi ha dubte que les condicions de vida dels presos no eren òptimes; però d'això no cal fer-ne una demagògia fàcil, perquè és que ho han estat mai en algun lloc?. A més, tampoc no eren òptimes les condicions laborals i salarials dels funcionaris. Tal com reconeixia fins a cert punt el propi Joan Peiró -en un escrit publicat a "La Calle" el febrer de 1931- afirmava el següent:

"El interior de una cárcel es, de por sí, lóbrego y frío, algo que se contagia e insensibiliza, y frías y lóbregas son el alma y las ideas de los que, después de ser casi tan prisioneros como los reclusos puestos a su custodia, yacen sometidos a un vegetar de miserables hambrientos".

Encara que també és veritat que, immediatament, afegeix que:

*"Individualmente fracasados en sus aspiraciones sociales, los oficiales de Prisiones son hombres superados por algo que los torna verdaderos autómatas; moralmente, son como las hojas a la merced de los vientos otoñales, e impotentes para revolveerse contra la injusticia social, de la que ellos no escapan, de la que ellos son sostén, se revuelven contra los más débiles y contra los que, por educación y por temperamento, mantienen con entereza su integridad individual"*⁵¹.

En qualsevol cas, si presos i funcionaris compartien -encara que evidentment de forma desigual- una realitat amb deficiències importants, era responsabilitat tant dels que administraven els diners a la presó com dels que no donaven els diners necessaris ni volien preocupar-se de controlar-ne la seva aplicació, mentre omplien les presons amb tots els seus rivals polítics. Recordem les grans dificultats econòmiques que havia atravesat la Junta a causa dels llargs i reiterats incompliments pressupostaris de l'Ajuntament i la Diputació. Encara que també cal reconèixer que aquests incompliments es produïren en el marc de la crisi econòmica (amb l'enriquiment extraordinari d'una minoria i l'empobriment de la majoria), causada per la Primera Guerra Mundial.

Aleshores, com ara i com gairebé sempre, la societat i amb ella els seus representants polítics no van demostrar gaire interès pel que succeïa a l'interior de les presons. Tothom sap que existeixen però tothom prefereix oblidar-ho. Aquesta és una norma general que només ha conegut un tipus d'excepció: la de la solidaritat social amb els seus representants polítics empresonats. Unes excepcions especialment evidents en la segona meitat de la Dictadura de Primo de Rivera (per exemple amb els presos nacionalistes com els del Complot del Garraf, sobre els quals s'havia abatut la repressió més cruel del règim), entre l'octubre de 1934 i febrer de 1936 i en els darrers temps de la dictadura franquista.

⁵¹ "La Calle"; febrer 1931.